

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 2

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

February 2025

WWW.AJERUZ.COM

YOSH VA PEDAGOGIK PSIXOLOGIYA FANINING VAZIFALARI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Abdurahmonova Ruxshona Shodmonbek qizi
CHDPU Boshlang'ich ta'lim fakulteti 1-kurs talabasi
abdurahmonovaruxshona0128@gmail.com

Norboyeva Nozima Oybek qizi
CHDPU Boshlang'ich ta'lim fakulteti 1-kurs talabasi
nozimanorboyeva35@gmail.com

Аннотация: *Возрастная и педагогическая психология как важная наука, изучающая процессы развития человека в юношеском возрасте, формирование личности, психологические закономерности в образовательных процессах, помогает глубоко понять различные этапы развития человека. В данной статье широко освещены предмет, задачи, этапы развития и значение науки о молодежи и педагогической психологии в современных условиях. Анализируются закономерности развития от детства к взрослой жизни, значение психологических подходов в воспитательном процессе, исследования, направленные на гармоничное развитие личности. В статье также исследуются новые задачи молодежной и педагогической психологии в условиях современных технологий и глобализации.*

Ключевые слова: *Молодёжная и педагогическая психология, современность, психология, образование, дети, развитие.*

Abstract: *Age and pedagogical psychology as an important science that studies the development processes of a person according to his age, personality formation, psychological laws in educational processes, helps to deeply understand the various stages of human development. In this article, the subject, tasks, stages of development and importance of the science of youth and pedagogical psychology in modern conditions are widely covered. The laws of development from childhood to adulthood, the importance of psychological approaches in educational processes, and research aimed at the harmonious development of the individual are analyzed. The article also explores the new tasks of youth and pedagogical psychology in the context of modern technologies and globalization.*

Key words: *Youth and pedagogical psychology, modern, psychology, education, children, development.*

KIRISH.

Yosh va pedagogik psixologiya inson rivojlanishining turli bosqichlarini, shaxsning shakllanishi, ta'lim-tarbiya jarayonlaridagi psixologik qonuniyatlarni o'rganish orqali inson hayotining muhim jihatlarini tushunishga yordam beradi. Ushbu fan bolalikdan boshlab to katta yoshgacha bo'lgan rivojlanish bosqichlarini, ularning psixologik xususiyatlarini va ta'lim-tarbiyaning samaradorligini oshirish yo'llarini aniqlashga qaratilgan. Maqolada yosh va pedagogik psixologiya fanining predmeti, vazifalari, rivojlanish bosqichlari va zamonaviy sharoitdagi ahamiyati keng ko'lamda tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bolaning ona qornidagi o'sish davri onaning organizmiga uzviy bog'liq xolda kechadi. Chaqaloqning tug'ilishi sifat o'zgarishi ijtimoiy rivojlanishning yangi ko'rinishi boshlanadigan nuqta ekanligi bilan muhim ahamiyatga ega. SHu tufayli tug'ilish tabiatning Chaqaloq organizmini kuchli larzaga keltiruvchi mo'jizasidir. Bunda ona qornidagi barqaror muhitda yashagan jonzot favqulotda yangi sharoitga, son-sanoqsiz xossa va xususiyatlarga ega bo'lgan qo'zg'ovchilar doirasiga tushadi.

Chaqaloqlik davrida ana shunday yangi muhitga moslashish jarayoni amalga oshadi. Go'dakning hayotiy faoliyati va tarixi uni qurshagan, parvarishlaydigan katta yoshdagilarga bevosita bog'liq bo'lib, uning barcha extiyoji va talablari faqat kattalar tomonidan qondiriladi. Kattalar go'dak uchun yaratgan ob'ektiv va sub'ektiv shart-sharoitlar uning o'sishini belgilovchi muhim turtki vazifasini o'taydi. Atrof-muhitning xususiyat va xossalarini kattalar go'dakning psixik dunyosiga singdiradilar. SHiqildoqlarning shakli, rangi, xar-xil o'yinchoqlar va xokozolarni bolaning diqqatiga xavola qilish, unda jismlar to'g'risida tasavvur obrazlarni yaratadi, go'dakning xissiy bilish organlari esa ularni aks ettiradi. O'zaro muloqot jarayonida jismlarni ushlashga o'rgatish mashqlari natijasida go'dak «Tanish» jismlarga talpinadigan ularga qo'l uzatadigan bo'la boshlaydi, unda rang va shaklni farqlash imkoniyati tug'ila boshlaydi.

Tasavvur o'tkazishning murakkab bosqichida bola kattalar yordamida o'tirish, tik turish, ovqatlanish, qurollardan to'g'ri foydalanish, uzluksiz va mazmunli xarakatlarni amalga oshirishni o'rganadi. Shuning uchun aks ettirish qaysi bosqichda bo'lishidan qat'iy nazar, bevosita yo'l bilan amalga oshadi. Umuman go'daklik davrining dastlabki bosqichida olamdagi barcha ashyolar, jismlar to'g'risidagi tasavvurlarga ega bo'ladi. Mazkur davrning aksariyat boskichlarida go'dakda bilim va tajribalarni, ko'nikma va malakalarni mustakil egallash imkoni bo'lmaydi.

Go'daklik davrining hususiyatlarini o'rgangan L.S.Vygotskiy «Go'daklik davri» asarida bolaning voqeylikka munosabati dastlab ijtimoiy munosabatdek tuyilishi, ana shu jihatdan jonzot deyish mumkinligini uqtiradi. Go'dak tabiiy, biologik jixatdan onadan ajragan bo'lsa ham, aslida u bilan ijtimoiy bog'liqligicha qoladi.

TADQIQOT NATIJALARI

Yosh va pedagogik psixologiya fanining predmeti insonning yosh davrlari bo'yicha rivojlanish jarayonlari, shaxsning shakllanishi, ta'lim-tarbiya jarayonlaridagi psixologik qonuniyatlarni o'rganishdan iborat. Ushbu fan quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

1. Rivojlanishning yosh xususiyatlarini o'rganish: Har bir yosh davri (bolalik, o'smirlik, yoshlik, kattalik) o'ziga xos psixologik xususiyatlarga ega. Yosh psixologiyasi insonning har bir yosh davridagi rivojlanish qonuniyatlarini aniqlashga qaratilgan.

2. Ta'lim-tarbiya jarayonlarini psixologik jihatdan tahlil qilish: Pedagogik psixologiya ta'lim-tarbiya jarayonlarida o'quvchilarning psixologik holati, motivatsiyasi, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali metodikalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

3. Shaxsning shakllanish jarayonlarini o'rganish: Yosh va pedagogik psixologiya shaxsning shakllanishida ta'lim-tarbiya, oila, ijtimoiy muhitning ta'sirini o'rganadi va shaxsning harmonik rivojlanishiga xizmat qiladi.

4. Psixologik xizmat ko'rsatish: O'quvchilar va talabalarning psixologik muammolarini aniqlash, ularni hal qilish yo'llarini ishlab chiqish, shuningdek, o'qituvchilar va ota-onalarga psixologik maslahatlar berish.

Yosh va pedagogik psixologiya fanining rivojlanishi bir necha bosqichlarni o'z ichiga oladi. Ushbu bosqichlar tarixiy jihatdan shakllangan va fanning hozirgi holatiga yetib kelishida muhim rol o'ynagan.

1. Dastlabki bosqich (XIX asr oxiri – XX asr boshlari): Bu davrda yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiya mustaqil fan sifatida shakllana boshladi. Ushbu davrda J. Piaje, L. Vygotskiy, A. Vallon kabi olimlar bolalarning rivojlanish jarayonlarini o'rganishga katta hissa qo'shdilar. J. Piaje bolalarning kognitiv rivojlanish nazariyasini ishlab chiqdi, L. Vygotskiy esa ijtimoiy-kultural nazariyani taklif qildi.

2. XX asr o'rtalari – eksperimental tadqiqotlar davri: Bu davrda yosh va pedagogik psixologiya sohasida eksperimental tadqiqotlar kengaydi. Bolalar va o'smirlarning psixologik xususiyatlari, ularning ta'lim jarayonidagi motivatsiyasi, qobiliyatlari keng o'rganildi. Shuningdek, shaxsning shakllanishida oila, maktab va ijtimoiy muhitning ta'siri tadqiq qilindi.

3. Zamonaviy davr (XXI asr): Zamonaviy davrda yosh va pedagogik psixologiya fanida yangi metodlar va texnologiyalar qo'llanilmoqda. Masalan, kompyuter texnologiyalari, virtual muhitlar, psixodiagnostika usullari keng qo'llanilmoqda. Bundan tashqari, globalizatsiya va informatizatsiya sharoitida bolalar va o'smirlarning psixologik muammolari yangi jihatlarni keltirib chiqarmoqda.

Yosh va pedagogik psixologiya fanining ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. Ta'lim-tarbiya jarayonlarini takomillashtirish: Pedagogik psixologiya o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim metodlarini ishlab chiqishga yordam beradi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

2. Shaxsning harmonik rivojlanishini ta'minlash: Yosh psixologiyasi orqali har bir yosh davridagi shaxsning rivojlanish qonuniyatlari aniqlanadi va ularning rivojlanishiga yordam beriladi.

3. Psixologik xizmat ko'rsatish: O'quvchilar, talabalar, o'qituvchilar va ota-onalarga psixologik yordam ko'rsatish orqali ularning psixologik salomatligini saqlashga yordam beriladi.

Ijtimoiy muammolarni hal qilish: Yosh va pedagogik psixologiya o'smirlik davridagi muammolar, oilaviy nizolar, ta'limdagi qiyinchiliklar kabi ijtimoiy muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi.

MUHOKAMA

Maktabgacha tarbiya davri shaxsning xaqiqiy tarkib topishi (voyaga etish) davri bo'lganligi uchun ham shunday muhim bir davrdir. Hayotning birinchi yili mobaynida bolaning tevarak-atrofdagi muhitga munosabati jiddiy ravishda o'zgaradi. Bola katalar bilan aloqada bo'lishi natijasida uning o'rgatishga qarab o'z ixtiyorlarini qondiradigan narsa bilan mustaqil xarakter qila boshlaydi. Dastlab u kattalar bilan birgalikda, so'ngra ularning rahbarligida xarakter qiladi, undan keyin ovqat eyish bilan bog'liq bo'lgan xarakterlarni va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatishga oid ishlarni mustaqil bajara oladi. Hayotning 2 yilida kattalar bilan munosabatlarda o'zgarish ro'y beradi. Maktabgacha tarbiya yoshida bola katta odamni o'z xulqi-atvori uchun o'rnak deb xisoblaydi. Bola 1-yoshdan 3- yoshgacha narsalar, bilan xarakter qilishni egallaydi o'yin bolaning xarakterlarini rivojlantirish va takomillashtirishga yordam qiladi. Maktabgacha tarbiya yoshida bola faoliyatining xilma-xil turlari o'yin, mexnat rejimini bajarish bilan bog'liq bo'lgan faoliyat rivojlana boradi. 2 yoshdan boshlab bolalar o'ynaydigan bo'lishadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning (4 yoshdan boshlab) etakchi faoliyatlarga bo'lib o'ynaladigan, ijodiy o'yindir. O'yin jarayonida bola muayyan rollarni bajarishni o'z zimmasiga olishadi hamda o'yin sharoitida odamlar faoliyati va munosabatini esga keltirishadi. 3-4 yashar bolalarda birgalikda o'ynaladigan o'yinlar xali bo'lmaydi. Dastlab buyum, o'yinchoq rolini go'yo esga solganday bo'ladi, sungra bola o'yinda ixtiyoriy suratda o'z zimmasiga ma'lum rolni oladi. Maktabgacha tarbiya yoshida bolaning kattalar tomonidan uyushtirilib, muayyan maqsadga qaratilgan ijodiy faoliyati uning taraqqiyotga qancha ta'sir ko'rsatadi. 2-yoshda bola rasm sola boshlaydi va jon dil bilan rasm soladi. Rasm solish jarayonida uning idrok etishi aniqlashda u buyumning rangi va shaklini yaxshiroq ajrata boshlaydi, kuzatuvchanligi rivojlanadi. Bola tasavvurlayotgan narsani o'xshatish maqsadida rasmda aks ettirish zarur bo'lgan narsalarning belgilarini ataylab ajratib ko'rsatadi.

Bola rasm solar ekan, rasmni soʻzlar bilan toʻldirib, faollik bilan xarakat qiladi, u oʻz tassavvurlari asosida keyinchalik katta yosh odamlarning soʻziga binoan rasmlar yaratmogʻi mumkin-unda ayrim narsalarning obrazlari vujudga keladi. Rasm solish bilan loy va plastiklardan shakllar yasaydi, natijada, bola analizatorlarining rivojlantirishda hamda moslashgan va differensiyallashgan xarakatning tarkib topishidan tashqari uning narsa shaklini, xajmini, bir oʻlchovda boʻlishi va munosabatligini idrok etish takomillasha boradi. 3-4 yashar bola narsalar oʻrtasidagi bogʻlanishni farqlab oladi va oʻz faoliyatini planlashtiradi, bu faoliyat asta-sekin ijodiy faoliyatga aylanadi.

Maktabgacha tarbiya yoshida bolaning analizatorli idrok etish jarayoni ham yanada takomillasha boradi. Bola hayotining 3- yoshida beixtiyor idrok maktabgacha tarbiya yoshidagi katta bolada maʼlum bir maqsadga qaratilgan, tanlangan idrokka aylanadi. Kuzatuvchanlik tarkib topadi. Idrok etishda soʻzning roli osha boradi bola narsalarning belgilab qoʻygan sifatlari va xususiyatlarini aytib koʻrsatadi. Idrok jarayoni bolaning tafakkoʻrini oʻstiradi. Idrok jarayoni oʻz faoliyati davomida va tafakkur jarayonida tobora takomillashadi. Oʻyin jarayonida 3-yashar bolada dastlabki umumlashtirish yuzaga keladiki, bu narsa bolaning oddiy masalalarni echishda imkon beradi. SHu tariqa tafakkurning eng sodda formasi bolaning narsa buyumlaridan foydalanish faoliyati bilan bogʻlangan vositani amaliy tafakkurni paydo boʻladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bola tasavvurlari doirasi kengayishi va bilimning oshishi uning aqliy faoliyatini xarakterini oʻzgartiradi. Nutqning oʻsish faoliyatining kengayishi yangi tafakkur formalari uchun sharoit koʻrsatadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi 5-6 yashar bola tassavvurlaydi keyin esa muxokama qiladi, umumlashtiradi. SHu yoshdagi bolaning tafakkuri konkret obrazli emotsional va yaqqol tafakkur boʻladi. Muxokama bevosita narsa buyum bilan bogʻlangan. Bola umumlashtirilgan tushunchalarni oʻzlashtiradi fikr yuritish operatsiyalari faqat idrok etishgina emas xayolga ham asoslandi.

Bolaning nutqi tobora tusha borishi uning xulq atvoriga soʻz yordamida raxbarlik qilishiga imkon beradi.

3 yashar bolada xulq atvorining asosiy qoidalari faqat taxlid yoʻli bilangina emas balki kattalarning ogʻzaki koʻsatmalari yordami bilan ham vujudga keladi.

Dastlab bola bir boʻgʻinli gaplarda soʻngra esa 2-3 boʻgʻinli gaplardan foydalanadi. Bola hayotining 3-yoshli oxiriga kelib uning soʻzlashuv leksikasida bogʻcha soʻz turumlariga tarkibiga kiradigan bu soʻz uchraydi. Bolalar kattalarning gapini eshitishni yaxshi koʻradi, kichik-kichik sheʼr, xikoyalarni esda saqlashadi, bu uning nutqini oʻstirishda yordam qiladi. Oʻsib borayotgan nutq barcha psixik jarayonlarga - xotira, taffakkur, xayol va shunga oʻxshashlarga katta taʼsir koʻrsatadi. 3-yoshdagi bolalar kattalar bilan birgalikda suratlar koʻrib chiqishni va suratlar asosida aytiladigan xikoyalarni eshitishni sevadi. Maktabgacha yoshdagi kichik bolaga (1-

yoshdan 5-yoshgacha bo‘lgan bolada) xos beixtiyor (ixtiyorsiz) esda qoldirish xususiyati maktabgacha tarbiya yoshidagi katta bolada tobora ixtiyoriy (ataylab) esda qoldirishga aylana beradi. Bolaning tiklovchi xayoli o‘sadi, so‘ngra ijldiy xayol paydo bo‘ladi. Bu yoshdagi bolalarning xayoli etarli darajada kuchli taraqqiy etganligi sabali ko‘pgina xayoldagi narsa bilan xaqiqiy narsani aralshtirib yuborishadi. Bolalar idrokning faol ravishda rivojlanishining, tevarak atrofdagi muhitga qiziqishining olib borishi tufayli uning ixtiyoriy diqqati jadallik bilan tarkib topadi. Kattalarning ta’siri va uning tarkiblari bilan faoliyat jarayonida maktabgacha tarbiya yoshdagi 5-6 yashar katta bolalar endi shaxsga xos ba’zi bir barqaror sifatli xulq-atvorning ba’zi tarkib topgan formalarini ko‘rinadi. Bo‘ yoshdagi katta bolalarda dastlabki aqliy tassavvur ham o‘sa boradi. Maktabgacha tarbiya darida bolaning ijtimoiy, aqliy va axloqiy kamol toptirish uchun maktabda o‘qishga tayyorlaydi. Bolalarni sistemali ta’lim olishga psixologik jixatdan tayyorlash, ularda o‘qishga xavas bilim olishga intilish bolalar muassasalarida ham oilada ham maktabgacha tarbiya yoshidagi katta bolalarda o‘quvchi bo‘lish, o‘qiy boshlash va o‘zi uchun yangi hayotga o‘quvchi bola hayotiga qo‘shilish istagi namayon bo‘ladi.

XULOSA.

Yosh va pedagogik psixologiya fanining vazifalari va rivojlanish bosqichlari insonning yosh davrlari bo‘yicha rivojlanish jarayonlarini chuqur o‘rganish, shaxsning shakllanishi va ta’lim-tarbiya jarayonlarini takomillashtirishga qaratilgan. Ushbu fan orqali insonning bolalikdan boshlab to katta yoshgacha bo‘lgan rivojlanish bosqichlari, ularning psixologik xususiyatlari aniqlanadi va ularning rivojlanishiga yordam beriladi. Zamonaviy sharoitda yosh va pedagogik psixologiyaning ahamiyati tobora ortib bormoqda, chunki globalizatsiya va informatizatsiya sharoitida bolalar va o‘smirlarning psixologik muammolari yangi jihatlarni keltirib chiqarmoqda. Yosh va pedagogik psixologiya fanining rivojlanishi va uning amaliy ahamiyati insoniyatning kelajagi uchun muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. International Universities Press.
3. Elkonin, D. B. (1971). *Developmental Psychology: The Child and Society*. Progress Publishers.
4. “Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya” Z.T.Nishanova, N.G.Komilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova “O‘zbekiston faylasuflari miliy jamiyati” nashriyoti. Toshkent-2018

5. “Rivojlanish psixologiyasi” fanidan ma’ruzalar matni Jo’rayev O’tkir Toshpo’latovich
6. “Umumiy psixologiya” G’oziyev.E “O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” 2010
7. Musurmonova O. Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. –T.: O`qituvchi, 66-bet
8. O’zbek pedagogikasi antologiyasi // Tuzuvchi-mualliflar: K.Hoshimov, S.Ochil. – Toshkent: O`qituvchi, 1995. – 137-bet
9. Ozodqulov Olimjon Bahodir o’g’li. (2024). Rahbar va xodim munosabatlarining boshqaruv jarayonidagi psixologik xususiyatlari. Образование наука и инновационные идеи в мире, 41(1), 110–113. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/12079>
11. Sirojiddin Amangeldiyev Nurg’aliy o’g’li . Psixologik maslahat gipotezalarini shakllantirish. Central asian academic journal ISSN: 2181-2489 OF scientific research volume 1 I ISSUE 1 I 2021. <https://search.app/R78CQ7R1YR9Sg7PR6>

Akademic Journal of Educational Research (AJER) International scientific journal
Volume 2 Issue 2 February 2025 ajeruz.com

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
2-son

Nashr qilingan sana: 27.02.2025.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172